

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 április Ról-ról

Gyórrfy Iván: Dogmák és tabuk (A vadászat. Színes, feliratos dán filmdráma, 115 perc, 2012. Rendező: Thomas Vinterberg.)

Legelőször a saját örökségével kell leszámolnia. Mindennel, amit korábban tanult vagy tett. Azután a nézői és szakmai elvárásokkal kell szembenéznie, s vagy meghaladni, vagy kikerülni azokat – ellenkező esetben a menetrendszerűen érkező kiábrándultságot, csalódottságot és haragot dolgozhatja fel, természetesen már csak utólag. Végül a társadalomban évszázadok által érlelt és mára megkövesedett előítéleteket kell porrá zúznia vagy önmaguk ellen fordítania. És át kell lépnie egy másik korlátot is, amelynek túloldalán talán egy feneketlen szakadék nyílik: a politikai korrektség mesterkéltn akadályán, melyet az emberi történelemben megnyilatkozó legalantasabb ösztönök tettek szükségessé. Ám mégis könnyen meglehet, hogy az egész kísérlet úgy, ahogy van kudarcba vagy közönybe fullad.

Thomas Vinterberg, a dán filmgyártás egyik fenegyereke kénytelen volt a felsoroltakkal egyenként és külön-külön megküzdeni – sőt nem is egyszer. Lars von Trierrel együtt a Dogma 1995-ös kiáltványának és tisztasági fogadalmának szövegezőjeként és az első par excellence Dogma-film, a *Születésnap* (1998) alkotójaként minden további mozgóképes kirándulásánál újra és újra ki kellett tapintania és megcsapolnia alkotói vénáját, meghaladva a Dogma-mozgalom nem sok kibúvót engedő „tízparancsolatát”, a népszerű paradigmává növekvő filmkészítői krédót, és a végeredményre leselkedő elkerülhetetlen kritikai skatulyát.

„Úgy éreztem, abban az irányban elmentem a végsőig, s már nem lehet továbbmenni.” A Dogmának ugyanis, ahogy stílussá – és mára több száz pecséttel igazolt, kiérdemelt-megvásárolt Dogma-filmet érlelő divathullámmá – terebélyesedett, azonnal vége lett. Azzal együtt igaz ez, hogy a maga idején épp puritánságával és rigorózus szabálykövetésével valóban megújította és felszabadította a rendezői kreativitást, az emberi természet és a kisközösségek lélektanának olyan belső köreibe engedve be a békétlenül rezgő kézikamerát, s optikai szűrővel, reflektorral, drámaian elrendezett díszletekkel vagy hangszólamokkal – sőt még a rendező stáblistán hitelesített jelenlétével – sem terhelve a nézőt olyan nyers erővel mart bele a szívbe vagy a zsigerekbe, hogy tényleg utat mutathatott a hollywoodi csillogásba és a túlstafirozott, túlon túl kifundált európai játékfilmben egyaránt belefáradt publikumnak, illetve az önmagukat még csak kereső ifjú filmeseknek. Lehet a Dogmát azzal vádolni, hogy már a születésekor kifulladt; hogy éppen szülőatyjai, Trier és Vinterberg mondtak le róla a legkönnyebben és igyekeztek később minden pontját megszegni és újraírni; hogy az alacsony költségvetésű filmeket készítő, egyéni hangjukat kereső nemzedékek már évtizedek óta ezt az utat járják, ki szándékkal, ki pedig akaratlan. Ám nemcsak igaztalan, de kifejezetten provokatív lenne állítani, hogy a *Születésnap* vagy a nyomában lihegő, Trier-féle *Idióták* (1998) ne lenne másfél évtized múltán is ugyanolyan friss, felkavaró és hiteles pszichoszociális mintavétel a krízisét élő középosztályról, s a halódó-újrafeltámadó, univerzális társadalmi normákról.

Thomas Vinterberg a *Születésnap* óta – jóllehet rendezett már filmet kallódó dán nemzedékekről (*Submarino*, 2010), fegyverimádó amerikai tinikről (*Kedves Wendy!*, 2005) és a képzeletbeli jövőben emberségüket hiába hajszoló protagonistákról (*A végső megoldás: szerelem*, 2003) – egyetlen Dogma-alkotást sem tett le az asztalra, és a legújabb, *A vadászat* sem ezzel a céllal készült. Sokkal inkább egy ultramodern boszorkányüldözés sémáját követi, esetleg egy a rideg skandináv erdőben kétségbeesetten menekülő szarvasbika végnapjait pergeti le, amely talán soha nem tudja meg, ki adja le rá lesből a halálos lövést, s ha netán túlélné, visszatál-e valaha a csordájához. Vagy – a hasonlatoknál maradva, de immár a rendezői intenciókhoz hívebben – olyan történet kerekedik ki a szemünk előtt, mint egy „Hans Christian Andersen mese az ártatlanság elvesztéséről, a kívülről érkező gonosz befurakodásával”.

A mesebeli ártatlan – szemben a *Születésnappal* és a mesék szereposztásával – nem egy meg nem értett, naiv, csupa bizalom kisgyermek, hanem egy szendének látszó kislány által „megrontott”, jó szándékú felnőtt – de még inkább a közösség, amely vesszőfutásra kényszeríti a bűntelent, és kéjeleg a romlott gyümölcs élvezetében. Lucas (Mads Mikkelsen), egy helyi óvoda elvált és kamasz fiától, Marcustól (Lasse Fogelstrom) is különélő alkalmazottja, a helyi ivócimborák kedvence és a vadászdzsemborik oszlopos tagja, frissen kibontakozó új kapcsolatának (Alexandra Rapaport) küszöbén egy váratlan váddal szembesül: a gondjaira bízott egyik ötéves kislány, Klara (Annika Wedderkopp) sejtelmes utalást tesz arra, hogy látta már alsó testtájtait. Így nemsokára a szexuális zaklatás és pedofília lemoshatatlan szégyenbélyegét billogozzák rá. Megindul a szokásos eljárás, az óvodavezető eleinte együtt érzően és óvatosan, majd a külső megerősítéstől felbátorodva egyre kíméletlenebb eszközökkel kezdi „felderíteni” az elszólás hátterét, s Lucas egy hajtóvadászat kellős közepén találja magát. Ellene fordul az egész kisváros: az óvoda munkaközössége, a szülők, Klara anyja és apja, Theo, aki nem melleleg Lucas legjobb barátja (Thomas Bo Larsen), és mindenki, aki csak felismeri az utcán. A rendőrség és bíróság (számunkra láthatatlan módon) kutatni és ítélni kezd, Lucast a munkahelyén felfüggesztik, barátnőjével és volt feleségével szakítópróba elé érkezik, a közértben nemhogy ki sem szolgálják, de megalázzák és megverik.

Eközben mi, nézők, a dogmásan pimasz kézikamera jóvoltából mindvégig tudván tudjuk, Lucast ártatlanul hurcolják meg. A kislány félresikerült föllentése, amely a férfi felé tett intim közeledésének korrekt visszautasítása és a kamasz bátyjának társaságában meglátott szexkép fantazmagóriáját ötvözte „bosszúvá”, de még inkább a helytelen viselkedés látszatától is rettegő nevelők, a kotnyeles pszichológus és az első gyanús jelre bárkit készséggel megkövező közösség indiszkrét, kérdésekkel is vádakát sugalmazó, prejudikáló magatartása indítja el a férfit a lejtőn. Ahonnan – sokáig úgy tűnik – nincs visszaút: munkáján és megbecsült társadalmi pozícióján, fiának nevelésén, párkapcsolatán kívül önértékelését is el fogja veszíteni, s kikerülhetetlen a tragédia. Ám a tömeghisztéria egy ponton már önmagát emészti fel, hiszen a csoportdinamikát Vinterberg itt sem laboratóriumi körülmények között teszi próbára – sokszor jelentéktelen részletek, rítusok és jellemvonások fordíthatják egy pillanat alatt ellenkezőjére az indulatok előjelét. Jelen esetben a fantáziavilágba örömmel bekapcsolódó óvodások vallomásának egyetlen apró részlete; a Lucas látszólagos passzivitásának mélyén húzódó, robbanásra kész civil kurázsiz; illetve a kisváros egyetlen polgárának, Marcus keresztapjának a céltudatos kiállása képes a viharokat (talán időlegesen) lecsendesíteni. Ám még a film legvége is tartogat Lucasnak kellemes és kellemetlen meglepetést egyaránt, jelezve, hogy aki valaha is evett a jó és rossz tudásának fájáról, hiába is próbálná megtörni a lángpallosú kerubok ellenállását, semmiképp nem juthat vissza a paradicsomba.

Maga a rendező is tisztában volt azzal, hogy a vadászból lett vad metaforájával közhelyveszélyes szituációba csöppent, s lehet, hogy meg kellett volna állnia a címadásnál. Ám

a szarvasbikák kitartó pásztázásával és agóniájával, több vadászjelenet és a fegyverbarátok összetartásának bemutatásával a közösség egy nagyon fontos tevékenységébe avatta be a kívülállót, amely nélkül értetlenül szemlélnénk a gyűlölet és bosszú dramaturgiáját. A főhős alakját a forgatókönyvírók eredetileg *A szarvasvadász* Robert de Nirójáról mintázták – csak a dán színészikon, a groteszk vérdrámáktól egy James Bond-film főgonoszáig széles palettán játszani képes Mads Mikkelsen feltűnésével formálták a kemény, szótlan áldozat alakját civilizált, gátlásos, idegesítő mentális toporgásból határozott ellenállásba forduló öntudatos skandinávra – aki az első pillanattól az utolsóig sebezhető marad. És Mads Mikkelsen nélkül a csavaros – a *Születésnap* ellendarabjának is tekinthető, s napjainknak a személyiség vélt sérelmét agilisan védelmező szabály- és normarendszerére szinte a társadalmi tabuk ellentmondást nem tűrő stílusában lecsapó – történet hiányosabb maradna, neki azonban elhisszük a meghasonlás minden egyes fázisát. Szintén lenyűgöző Thomas Bo Larsen játéka, aki a *Születésnap* ellenszenvesen vibráló, állhatatlan Mikaeléből lassú, megfontolt, középkorú családapává „érett”, s szakmai tudását úgy képes sötéten csillogó pupillájába sűríteni, hogy szinte kizárólag a szemével „játszik”. A filmbéli apját elkeseredetten védő Lasse Fogelstromról is hallani fogunk még. Hihetetlen módon odaadó az ártatlan Lucifer szerepében Annika Wedderkopp: a felelőtlen felnőttek között ő az egyik kivétel, aki szembesülni mer tettének következményével.

Van a filmnek egy kulcsjelenete, amely konzervként zárja magába a kisvárosi közösséget éltető, ám gyors eltévelyedését is okozó dogmákat és tabukat. Az, amikor – a dán filmekben szinte már kényszeres módon – a lelkesző körül gyűlnek össze a legfontosabb szereplők, s amikor a Bergman *Fanny és Alexander*-jét idéző családi ünnep bensőségessége a kitaszítottak nyomorával ütközik. A karácsonyi misén az összevert, mégis ünneplőbe öltöző Lucas az óvodások kórusa és az őt meghurcoló szülők-ismerősök gyűjtőpontjába kerül, szinte összeroskadva a bensőjét emésztő kínoktól és a körülötte keringő impulzusoktól. Itt – és a soron következő néhány percben, amelyben Lucas szinte ráveti magát a családja karéjában rémülten kushadó Theóra – dől el minden. Az, hogy egy megszokott rítus váratlan irányt vesz, s már-már meggyalázzák, esélyt teremt rá, hogy a későbbiekben sor kerülhessen egy éppilyen szentnek tartott társas ceremóniára.

A Dániában jó ideje virágzó balos kommunák egyikében szüleinek válása után felnövő, a zárt csoportokról elementáris erejű „leleplező” filmekre képes Thomas Vinterberg sűgője és tanítómestere az élet, nagyszerűségével és sekélyességével. A *Születésnap* szexuálisan zaklatott ikerpárjának ötletét egy rádióinterjúból merítette, *A vadászat* nem szokványos molesztálástörténetének alapját pszichológiai esettanulmányok kitartó szemléje készítette elő. De sosem az események okszerű láncolata érdekelte: az áldozatok pszichéjének rezdüléseire irányítja a kamerát, amint azok a környezet kitartó ingerlésével a maguk teljességében – gyengeségekkel és büszkeségekkel együtt – kitárulkoznak.

Amíg ilyen történetek kószálnak szabadon a világban, s amíg társas szeánszaink ennyire kegyetlenek, Vinterberg sem fogy ki az alkalmas médiumokból.

A vadászat. Színes, feliratos dán filmdráma, 115 perc, 2012. Rendező-forgatókönyvíró-producer **Thomas Vinterberg**; forgatókönyvíró **Tobias Lindholm**; zeneszerző **Nikolaj Egelund**; operatőr **Charlotte Bruus Christensen**; Főbb szereplők **Mads Mikkelsen, Annika Wedderkopp, Thomas Bo Larsen, Lasse Fogelstrom**.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Györfly Iván: Hattyúdal (Fekete hattyú (Black Swan). Színes, feliratos amerikai filmdráma, 108 perc, 2010. Rendező Darren Aronofsky)** Vörös és fekete, fény és árnyék, orom és szakadék, bezárkózás...
2. **Györfly Iván: A szégyen íze (Az ajtó. Színes magyar–német filmdráma, 98 perc, 2012. Rendező-forgatókönyvíró Szabó István.)** Mozgóképre vinni egy belső monológokból és szenzitív pillanatképekből álló irodalmi...
3. **Györfly Iván: Beszédék beszéde (A király beszéde. Színes, feliratos angol filmdráma, 118 perc, 2010. Rendező Tom Hooper.)** Pár ével ezelőtt A királynő ázott az angol uralkodó família...
4. **Györfly Iván: A fehér néger (Szellemíró (The Ghost Writer). Színes, feliratos francia–német–angol filmdráma, 128 perc, 2010. Rendező-forgatókönyvíró Roman Polanski.)** „Ha azt hinném, hogy az emberi szellem sugallásai vezetnek –...
5. **Györfly Iván: A szív csöndje (Lazhar tanár úr (Monsieur Lazhar). Színes, feliratos kanadai filmdráma, 94 perc, 2011. Rendező-forgatókönyvíró Philippe Falardeau.)** Furcsa életpálya a még igen fiatal, 44 éves Philippe Falardeau-é:...

Cimkék: **Györfly Iván**